

**Социогеографска интерпретация
на академичната дигитална трансформация**
Димитър Симеонов

Socio-geographical interpretation of academic digital transformation
Dimitar Simeonov

Abstract:

The present study offers a socio-geographical interpretation of academic digital transformation, viewing it not merely as the “introduction of platforms” or the “uploading of lectures online,” but as a complex (and spatially uneven) restructuring of universities. The classical argument emphasizes that higher education and research are increasingly evolving into regional assets, innovation systems, and forms of human capital. At the same time, the university, as a “civic” institution, performs specific regional, cultural, and social functions. Academic digital transformation reshapes these functions in new ways.

Keywords: digital transformation, educational space, territorial accessibility, educational inequalities

For contacts: prof. Dimitar Simeonov, PhD, St. Cyril and Methodius University of Veliko Tarnovo, d.simeonov@abv.bg

ВЪВЕДЕНИЕ

Дигиталната трансформация на висшето образование в България не е плавен технологичен преход, а пространствено-социален процес, в който „учебното пространство“ се преподрежда между университетския център, дома и мрежата [1]. Кризата с COVID-19 изправи академичната ни образователна система пред сериозни изпитания. Учебният процес трябваше да се трансформира от преподаване на място в преподаване в електронна среда [2]. Този доклад развива социогеографска интерпретация с фокус върху българските висши училища. Четири са изследователските въпроси, които се поставят: 1. Пространство на университета – Как дигитализацията превръща университета от „единно място“ в хибридна система от физически и цифрови пространства? 2. Социогеографски неравенства – Какви регионални различия структурират достъпа и качеството на участие в цифровото висше образование? 3. Инфраструктура и управление – Как регулаторните режими и политиките медираат риска от „цифрово изключване“ и datafication? 4. Регионално развитие – Може ли дигитализацията да подкрепи периферни региони, или усилва централизацията?

ИЗЛОЖЕНИЕ

Социогеографският прочит на дигиталната трансформация предполага разграничаване между „технологии“ и „пространствени отношения“. Университетът е едновременно институция и териториална система: кампусът концентрира аудитории, библиотеки, лаборатории, административни услуги и социални взаимодействия, а студентските потоци се формират от разстояния, транспортни разходи, жилищни пазари и регионални неравенства. Дигитализацията променя именно тези зависимости, като пренарежда три ключови компонента на образователното пространство:

✓ териториалната достъпност – възможността да участваш в обучение вече не е изцяло функция от географска близост до кампуса, но става функция и от инфраструктурна свързаност;

✓ пространствен модел на обучение – преминаването от преимуществено „аудиторен“ режим към смесени и дистанционни режими е свързано с промяна на ритъма на учебния живот;

✓ мрежовото взаимодействие – дигиталните среди повишават значението на междурегионални и транснационални мрежи.

Дигиталната трансформация на висшето образование не се изчерпва с внедряването на платформи и онлайн преподаване. От социогеографска гледна точка тя представлява промяна в пространствената организация на образованието – в начина, по който университетите осигуряват и разпределят достъп до знание чрез територия, инфраструктура и мобилност. В обобщен вид чрез фиг.1 са изведени предимствата, недостатъците и системните рискове на дигиталната академична трансформация въз основа на пет основни измерения.

Измерение	Предимства	Недостатъци / рискове	Български акцент
Педагогическо	Гъвкавост, асинхронност, повторяем достъп до съдържание	По-слабо социално присъствие, риск от пасивност	Екипната работа е най-често посочваният дефицит
Социално	Достъп за работещи и географски отдалечени студенти	Домашната среда и саморегулацията стават част от неравенството	Селски/регионални и уменияви различия остават силни
Икономическо	Споделени ресурси, по-висока организационна гъвкавост	Поддръжката, сигурността и обучението на персонала струват скъпо	Дигитализацията не е евтин заместител на качество
Технологично	LMS, записи, аналитика, е-услуги, електронна администрация	Зависимост от платформи, поддръжка, киберрискове	Разривът е повече в уменията, отколкото в голата свързаност
Оценяване и честност	По-бърза обратна връзка, банки от въпроси, проследимост	Идентификация, плагиатство, етични и правни въпроси	Необходими са по-сигурни форми на онлайн изпити

Фиг. 1. Основни измерения на дигиталната академична трансформация в България

Промяната в представата за използването в академичния процес на онлайн обучението през последните пет години се разви динамично. Условно процесът може да се раздели на преди, по време и след пандемията от COVID-19. В първия период онлайн обучението във всичките му разновидности се възприемаше като алтернатива, с фокус върху технологиите, с ограничено институционално въздействие и очертаваше по-слаба видимост на неравенствата. По време на пандемията онлайн обучението се превърна в задължителен режим на непрекъснатост, с фокус върху оцеляването на академичния учебен процес, създаде се масова импровизация и се ускориха разнородни по вид обучения, неравенствата станаха по-ясни и видими. В днешно време вече се приема за част от хибридна академична екосистема, фокусът е върху качеството и дизайна, възприеха се регулации, платформи и стандарти и действащите политики са насочени към разширяване на достъпа и задълбочаването на уменията и компетенциите. Дигиталната трансформация във висшето образование в България вече не е периферна тема, а структурен въпрос на достъп, качество,

устойчивост и международна конкурентоспособност. Ако преди 2020 г. дистанционното обучение често се възприемаше като нишов формат за възрастни учащи, работещи професионалисти и специализирани институции, след пандемията то се превърна в централен елемент на университетската стратегия. Политическият език също се промени: от „e-learning“ и „technology-enhanced learning“ към „гъвкави учебни пътеки“, „хибридни модели“, „микроудостоверения“, „виртуална мобилност“ и „качество на дигиталното висше образование“.

Фиг. 2. създава визуална представа за времевите координати в съвременната дигитална академична трансформация в България.

Фиг. 2. Времени координати на дигиталната академична трансформация в България

Най-същественият извод за периода 2020-2024 г. е, че представата за онлайн обучението в България се премести от периферна, често стигматизирана „резервна“ форма към легитимна част от университетския арсенал, но при две условия: ясно гарантиране на качеството и силна подкрепа за преподавателите и студентите. Новата нормативна рамка от 2021 г., обновените критерии на Националната агенция за оценяване и акредитация от 2023/2024 г., както и стратегическите мерки за дигитална трансформация в Стратегията за развитие на висшето образование 2021-2030 показват, че държавата постепенно институционализира наученото по време на пандемията [3].

Преките наблюдения на българските университети показват, че в настоящето не са се превърнали в „онлайн система“ в тесния смисъл, а в „смесена дигитална система“, в която дигиталните инструменти поддържат почти всички форми на обучение и услуги [4]. Именно това е и по-важната промяна: не експлозия на чистите дистанционни програми, а трайно пренаписване на очакванията към редовното обучение, административните процеси, курсовия дизайн и студентската среда. Разбираемо и напълно закономерно се наблюдават пространствени неравномерности в степента на академичната дигитална трансформация между висшите училища в страната. В контекста на социогеографската интерпретация могат да се посочат добри практики (Русенски университет, УНСС, Технически университет – София, Нов български университет, Софийски университет, Великотърновски университет, Медицински университети в Пловдив и Плевен и др.), които показват, че успешната дигитализация не се свежда до избор на платформа за обучение. Успешният модел винаги съчетава поне пет елемента: централно управление на средата,

ясни инструкции за преподаватели и студенти, професионално развитие, надеждни административни услуги и механизми за обратна връзка или качествен контрол [5]. Точно това личи и от оценката на ОИСП, която откроява цифровото обучение, преподавателските умения и междууниверситетското сътрудничество като най-устойчиви резултати от българските реформи. Ако българските примери бъдат съпоставени с европейските, се вижда един ясен модел на зрялост: устойчивите университети не просто „имат платформа“, а изграждат институционална способност за цифрово преподаване, цифрово управление, критично оценяване и постоянна подкрепа за преподаватели и студенти. Именно това липсва в онези академични звена, където дигитализацията е останала на равнище аварийен отговор от 2020 г. [3].

Социогеографският анализ показва, че следващата фаза на българската академична дигитална трансформация трябва да се премести от „осигуряване на достъп“ към „осигуряване на качество, доверие и устойчивост“. Това следва от съчетанието между сравнително високата свързаност, ниските базови дигитални умения, слабите навици за онлайн учене, дефицита на системни студентски данни и продължаващите колебания за качеството на онлайн оценяването и социалното присъствие. На фиг. 3. са изведени ключови препоръки за последващи стъпки в академичната дигитална трансформация в близко и средносрочен план към адресати, които са пряко отговорни за процесите.

Адресат	Оперативни препоръки за следващите 12 месеца	Стратегически препоръки за следващите 3–5 години
Университетски ръководства	Да консолидират платформите и да намалят „платформения хаос“; да въведат минимален стандарт за всеки курс — силабус, записи/материали, канал за обратна връзка, правила за оценяване, достъпност	Да изградят единна дигитална архитектура: LMS + студентски портал + аналитика + електронна администрация + системи за академична честност
Факултети и програми	Да преработят курсовете с акцент върху смесено преподаване, активни задачи и екипна работа, а не просто онлайн лекции	Да преминат към компетентностно базиран и модулен дизайн с ясна връзка към пазара на труда и към микроудостоверявания
Преподаватели	Да получат кратки, практични обучения за онлайн оценяване, фасилитиране на дискусии, социално присъствие и работа с аналитични данни	Да се въведат карьерни стимули и вътрешни политики, които възнаграждават качествено преподаване в цифрова среда, а не само публикационната активност
МОН и НАОА	Да унифицират по-ясно минималните изисквания за хибридни и дистанционни курсове, включително за идентификация, проследимост и защита на данните	Да изградят по-богата национална система за наблюдение: регулярни студентски изследвания, участие в Eurostudent, публични индикатори за цифрова зрялост на ВУ

Фиг. 3. Ключови препоръки към продължение на дигиталната академична трансформация в България

Препоръките трябва да се изпълняват като цикъл, а не като единичен проект. Най-работещият модел е университетът да третира дигиталната трансформация като непрекъснат процес на подобрене, при който данните за достъп, участие, оценяване и удовлетвореност се връщат обратно в дизайна на курса и в институционалните решения. Това е и логиката, която се чете в българската стратегия за висше образование, в модернизационната оценка на ОИСП и в новите критерии на НАОА.

Дигиталната трансформация на висшето образование в България е реална, но остава непълна. COVID-19 разруши старото противопоставяне между „истинско“ присъствено и „вторично“ дистанционно обучение, като наложи извънреден онлайн режим в цялата система и отвори пространство за нови регулации, нови умения и нови инвестиции. Но пандемията също така показва, че дистанционното обучение е толкова добро, колкото са добри неговият педагогически дизайн, социалната среда, системите за оценяване и институционалната поддръжка [6]. Авторското виждане за ефективност (проектирано в бъдещето) е залагане на хибридни (смесен) модел на взаимодействие като форма на академичното обучение [7].

За българските университети това означава едно: бъдещето не е нито изцяло дистанционно, нито връщане към предишното присъствено статукво. Бъдещето е в качествено смесена система, в която формалните дистанционни програми остават важна, но ограничена част, а истинската трансформация настъпва чрез дигитализация на масовото обучение, на студентските услуги, на оценяването и на университетското управление. Университетите, които ще спечелят от тази промяна, няма да са онези, които просто „въведат занятия онлайн“, а онези, които превърнат дигиталното в доверена, качествена и проверима част от академичната си култура [1].

ЛИТЕРАТУРА

[1] <https://www.nsi.bg/en/file/17653/education2024.pdf> (последно посетен на 05.05.2026 г.)

[2] Симеонов, Д. „Великотърновската Алма матер по пътя на е-образованието“ – В: Осма национална конференция „Електронното обучение във висшите училища“, Велико Търново, 2020, Ред. проф. Румяна Пейчева-Форсайт и др. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 118-126. ISBN: 978-954-07-5028-6.

[3] <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137210520> (последно посетен на 03.05.2026 г.)

[4] https://www.oecd.org/en/publications/modernisation-of-higher-education-institutions-procedure-in-bulgaria_cddcd19e-en.html (последно посетен на 05.05.2026 г.)

[5] https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/03/modernisation-of-higher-education-institutions-procedure-in-bulgaria_7c413b43/cddcd19e-en.pdf (последно посетен на 04.05.2026 г.)

[6] <https://osis.bg/?p=3638&lang=en> (последно посетен на 05.05.2026 г.)

[7] Симеонов, Д. „Ефект или ефективност е дигиталната трансформация във висшето образование?“ – В: „Динамика на социалното пространство. Сборник с доклади“. Национална научна кръгла маса 4-5 март 2021 г. Съставители Маргарита Карамихова, Петя Банкова. В. Търново, Фабер, 2021, с. 44-52. ISBN 978-619-00-1390-7.